

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук, професора,

Дешко Людмили Миколаївни

на дисертаційне дослідження Равлюка Андрія Григоровича

на тему «Конституційно-правові засади проведення

загальнодержавного референдуму: порівняльно-аналітичне дослідження»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі

знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена тим, що на відміну від інституту виборів, інститут референдуму в Україні недостатньо розвинений і гарантований. І хоча закон, котрий регламентує засади проведення загальнодержавного референдуму нарешті прийнято, є цілий ряд моментів, котрі спонукають до наукових дискусій з метою вироблення оптимальної моделі загальнодержавного референдного процесу відповідно до міжнародно-правових демократичних стандартів прямого народного волевиявлення. Проблематикою загальнодержавного референдуму цікавляться не лише фахівці у сфері конституційного права, досліджуване питання набуло мультидисциплінарного характеру та є предметом розгляду у наукових дослідженнях політологів, філософів, соціологів, спеціалістів у сфері ІТ-технологій тощо.

Загальнодержавний референдум посідає важливе місце та займає свою окрему нішу серед інших форм прямого народовладдя, оскільки надає можливість народу брати участь в управлінні державними справами та вирішувати питання загальнонаціонального значення. Як реальний варіант безпосереднього вираження волі народу цей правовий феномен вже засвідчив свою ефективність у ряді провідних держав світу. Зазначене дає підстави

стверджувати, що безпосереднє народовладдя може ефективно функціонувати і поряд з системою представництва.

Вище викладене свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження Равлюка А.Г., її теоретичну і практичну значущість.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота Андрія Григоровича характеризується обґрунтованістю наукових положень, висновків та рекомендацій щодо вирішення низки теоретичних та практичних питань, пов'язаних з розумінням сутності та змісту, особливостей законодавчої регламентації, порядку організації і проведення загальнодержавного референдуму в Україні та зарубіжних державах.

Методологічну базу дисертаційного дослідження Андрія Григоровича складає комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Історико-правовий метод дослідження використано для аналізу генези наукової думки про еволюцію становлення та розвитку інституту референдуму (підрозділ 1.1.). Логіко-семантичний метод дозволив поглибити та удосконалити понятійно-категоріальний апарат дослідження, у тому числі виявити основні підходи до визначення поняття загальнодержавного референдуму (підрозділ 1.2.). Формально-юридичний метод використано під час дослідження взаємозв'язку та співвідношення загальнодержавного референдуму із суміжними правовими явищами та категоріями (підрозділ 1.2.). Порівняльно-правовий метод застосовано під час аналізу міжнародних стандартів у сфері організації та проведення загальнодержавного референдуму та нормативно-правових засад проведення загальнодержавного референдуму за законодавством зарубіжних держав (підрозділи 2.1, 2.2). Метод аналізу та синтезу використано при дослідженні сучасного стану та проблем конституційно-правового регулювання порядку організації та проведення загальнодержавного референдуму в Україні, а

також визначенні конституційно-правових аспектів вдосконалення загальнодержавного референдного процесу України (підрозділи 3.1, 3.2).

Теоретична база дослідження проблематики загальнодержавного референдуму становить праці таких вітчизняних та зарубіжних учених як: А.Аванесян, М. Бегларян, Ю. Бисага, С. Білан, Ю. Богаліка, Л. Богачова, Я.Богів, М. Бондар, Ю. Бондар, М. Бучакова, О. Вашенко, А. Волочаєва, И.Волошин, О.Галус, І. Горбенко, О. Грабильнікова, И. Григорьева, О.Грищук, Е. Грошева, Р.Гятов, С. Дерев'янка, А. Євгенєва, С. Закірова, К.Ісірова, А. Карасевич, В.Кириченко, Ю. Ключковський, Г. Кобирина, Н.Колодяжна, В. Комарова, А.Кочерга, В. Кравченко, Л. Кривенко, Ю.Круглова, О. Кружиліна, М. Курячая, Б. Кухта, Л. Лисенко, В. Логачова, Р.Максакова, В. Маркітантов, І. Милосердна, А. Минбалеев, С. Михайлов, Ю.Мірошніченко, О. Мочков, А. Мурашин, Л.Нагорна, П. Невмержицкий, В.Нестерович, В. Нечитайло, М. Оніщук, О.Онуфрієв, Ю. Палєєва, М.Палінчак, І. Панкевич, О. Петришин, В. Погорілко, Н. Пономарева, О.Потій, Л. Прудникова, В. Руденко, Ф. Рудич, С. Рябов, Т.Рябченко, А. Савков, Е.Сафронов, С. Сворака, А. Селіванов, О. Семенюк, Г.Синцов, Т. Січко, О.Скрипнюк, Ю. Соколенко, С. Третяк, Я. Турчин, В.Федоренко, І. Хаврук, В.Харута, О. Цапко, О. Чебаненко, В. Шаповал, С.Шевченко, Л. Шипілов, М.Шункін, О. Щербанюк, А. Янчук, Р. Ященко та ін.

Новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження підтверджується апробацією. Основні результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Окремі положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, отримали також апробацію на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях: «Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути» (м. Київ, 13 листопада 2020 р.); «Міжнародні і національні механізми прямої демократії: теорія і практика» (м.

Івано-Франківськ, 22 січня 2021 р.); «Priority directions of science and technology development» (Київ, 24-26 января 2021 г.).

Структура дисертації Андрія Григоровича повністю відповідає меті і задачам дослідження.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. У дисертації здійснено комплексне дослідження конституційно-правових засад проведення загальнодержавного референдуму, розкрито теоретико-методологічні та науково-практичні аспекти зазначеної проблематики.

Встановлено, що загальнодержавний референдум – це форма прямого народовладдя, котра передбачає управління державними справами та вирішення питань загальнодержавного масштабу шляхом здійснення громадянами безпосереднього волевиявлення з питань, передбачених законодавством. Загальнодержавний референдум є достойним доповненням до діяльності представницького органу державної влади, оскільки дозволяє народові виражати свою волю. Застосування референдуму як форми безпосереднього виявлення волі громадян сприятиме зменшенню кількості корупційних випадків у межах державно-владних органів, а також становитиме їм фактично доцільну протизахиту (за умови, що конституційно-правові вимоги щодо порядку організації та проведення референдуму будуть дотримані).

Запропоновано виділяти такі етапи розвитку загальнодержавного референдуму в Україні: 1991-1996 р.р. – прийняття Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» 3 липня 1991 року; 1996-2000 р.р. – референдум 1 грудня 1996 року (що мав наслідком прийняття Акту проголошення незалежності України); закріплення основних засад порядку організації та проведення загальнодержавного референдуму в Україні у Розділі III Конституції України «Вибори. Референдум»; 2000-2012 р.р. – проведення всеукраїнського референдуму 16 квітня 2000 року (щодо зменшення кількості народних депутатів у парламенті, зміну моделі парламенту на двопалатну,

встановлення додаткових підстав для розпуску парламенту главою держави, а також обмеження депутатської недоторканності), котрий так і не мав своїм наслідком внесення змін до законодавства; 2012-2018 р.р. – прийняття 6 листопада 2012 року Закону України «Про всеукраїнський референдум» та подальше визнання його неконституційним Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про всеукраїнський референдум» від 26.04.2018 року; 2018 р. – 25 січня 2021 р. – робота у напрямку законодавчого врегулювання інституту загальнодержавного референдуму, розробка та подання відповідних законопроектів, підготовка до другого читання проєкту Закону про народовладдя через всеукраїнський референдум, котрий був ініційований Президентом України; 26 січня 2021 року – до сьогодні – період, що розпочинається з моменту прийняття Верховною Радою України закону про народовладдя через всеукраїнський референдум.

Встановлено, що у сучасних демократичних державах законодавець прагне виробити найбільш досконалу модель інституту референдуму, у тому числі і загальнодержавного, оскільки останній відіграє неабияку участь у конституційному будівництві. При цьому ініціювання щодо проведення референдумів за конституційним законодавством багатьох зарубіжних держав є можливим, як правило, не лише органами державної влади, але і безпосередньо громадянами. Часто у конституціях зарубіжних держав встановлюються певні умови щодо легітимації референдумів. Як правило, йдеться про регламентацію кількості громадян, котрі здійснювали волевиявлення, а також голосували «за» пропозицію, котра виносилась на референдум (Польща, Італія, Австрія, Естонія). Щодо визначення таких умов на конституційному рівні слід зауважити, що здебільшого встановлюється необхідність участі більшості виборчого корпусу. В аспекті легітимації в основних законах може бути регламентовано кількість голосів щодо питання – більше половини з усіх, що були отримані.

Визначено, позитивами застосування загальнодержавного референдуму як форми безпосереднього виявлення волі народу є такі: 1) референдум надає можливість громадянам фактично впливати на результат діяльності законодавчого органу влади, котрий при здійсненні своїх повноважень може керуватися інтересами так званої «привілейованої меншості»; 2) здійснює правовиховну функцію щодо громадян, розвиває у них почуття зацікавленості у чинному законодавстві та правовому житті держави; 3) створює безпосередній (прямий) контакт між органом законодавчої влади та громадянами, тим самим накладаючи на законодавця додаткове почуття відповідальності; 4) якщо результати референдуму будуть ефективними, то вони сприятимуть розвитку правової держави та громадянського суспільства; 5) референдум дозволяє з'ясувати позицію громадян щодо важливого питання загальнодержавного значення та виконує консолідуючу функцію щодо діяльності органів державної влади; 6) середній показник IQ людей може бути не дуже вражаючим, але здоровий глузд і критичне мислення пересічного громадянина, коли справа доходить до прийняття стратегічно важливих політичних рішень, надто недооцінені (для того, щоб вивчити питання, котре виноситься на референдум, просто необхідно виділити трохи часу); 7) якщо органи державної влади у своїй діяльності зіштовхуються із безвихідністю у прийнятті рішень з питань національного (загальнодержавного) значення, варіантом вирішення ситуації може стати референдум; 8) референдум перешкоджає бюрократизації державної влади та стримує прийняття радикальних державно-владних рішень; 9) за умови відсутності шляхів компромісу між державою та суспільством, референдум може стати ефективним інструментом в аспекті узгодження їх інтересів.

Недоліки загальнодержавного референдуму як форми безпосереднього волевиявлення народу полягають у такому: 1) виникає плутанина у свідомості виборців «by the an avoidable complexity of the ballot», що викликана складністю виборчого бюлетеня, та якої можна уникнути; 2) можуть зустрічатися випадки

«зв'язування волі» громадян відповідно корисливих цілей зацікавлених осіб; при використанні засобів масової інформації, котрі не є політично нейтральними, може здійснюватись неправомірний вплив на результати референдуму; 3) відсутність інституту персональної відповідальності в аспекті прийняття рішень; 4) питання, котрі виносяться на референдум, можуть спричинити міжособистісну ворожнечу у суспільстві на фоні розбіжності політичних поглядів та переконань, що може привести до масових заворушень; 5) голосування за «популярну» у суспільстві думку може спричинити серйозні наслідки з точки зору безпеки та оборони, розвитку та процвітання держави; більшість голосів не дає впевненості у ефективності та правильності рішення; 6) виборці на референдумі не обираються, виходячи з їхнього професіоналізму у сфері вирішення державно-владних питань, політичної обізнаності, ґрунтовності позицій чи схильності до прийняття обґрунтованого та ефективного рішення в інтересах суспільства; значна частина громадян не хоче витратити час і зусилля, необхідні для аналізу аргументів щодо кожної запропонованої альтернативи, а складні важливі рішення, котрі виносяться на референдум, часто вимагають детального вивчення інформації з багатьох джерел; 7) «синдром подвійного владного функціонування», що передбачає фактичне існування дуалізму у здійсненні влади та прийнятті важливих політичних рішень; референдум знаходиться у прямому протистоянні представницькій владі, часто шкодить авторитету та дискредитує діяльність законодавчих органів влади. Проблемою є і те, що виборці, котрі є компетентними у питанні, що виноситься на загальнодержавний референдум, відповідно до традиційно встановленого принципу «один виборець – один голос», мають рівні шанси вплинути на результати єдиного рішення з питання з тими особами, котрі не володіють жодною інформацією з такого питання, не мають власної обґрунтованої позиції з цього приводу чи просто не зацікавлені (приймають рішення з причин, котрі не стосуються питання взагалі). У світовій практиці відомо чимало випадків, які свідчать про неспроможність

електорату зрозуміти питання та прийняти рішення щодо нього, що точно не посилює законність отриманого рішення. При цьому принципи голосування передбачають, що кожен виборець вільний голосувати за власним внутрішнім переконанням, і ніхто не зобов'язаний пояснювати причину обраного варіанту рішення.

Доведено, право та реальна здатність громадян проводити референдум є показником безпосередньої реалізації суверенних прав народу. Істинне (справжнє) народовладдя можна виявити лише за наявності у народу реальних можливостей брати участь у здійсненні державної влади. Тому доцільним є прийняття правового акта під назвою «Кодекс правотворчості народу», котрий би поєднував у собі нормативну регламентацію таких форм безпосереднього народовладдя як референдум, всеукраїнський (у тому числі народне вето, тобто абrogативний референдум) та місцевий, а також народна правотворча ініціатива; визначено основні положення зазначеного кодифікованого акта.

Аргументовано, що успішність прийняття ефективного рішення на референдумі безпосередньо залежить від правильності процедури його проведення. Процедура референдуму повинна характеризуватись трьома основними параметрами (критеріями): забезпечення виборців належною кількістю часу для того, аби дослідити та зрозуміти питання, котре виноситься на розгляд; якість інформації, що подається для аналізу особами, які приймають рішення; чітке формулювання питання, що виноситься на референдум, та можливих варіантів відповідей. Референдуми корисні для простих, добре сформульованих питань, та коли проблема добре зрозуміла, альтернативи рішення чітко визначені, а інформація про питання є загальнодоступною. Застосування референдумів не є доцільним для вирішення складних питань з нечітко визначеними межами чи проблемами, коли рішення не супроводжуються реалістичними та дієвими планами реалізації.

Встановлено, важливим аспектом проведення всеукраїнського референдуму є високий рівень обізнаності населення з специфікою та правовими наслідками його проведення. Однозначно, повинні бути створені засоби інформаційного забезпечення, що дало б змогу громадянам чітко зрозуміти переваги та недоліки запропонованих варіантів вирішення питань, які виносяться на референдум. Громадянин повинен усвідомлювати: чи запропоновані варіанти рішень є оптимальними для вирішення вихідних проблем; те, що потрібно виділити час для того, щоб дослідити усі аспекти питання та прийняти рішення; сприймати сутність процесу легітимності та розуміти правові наслідки голосування.

Доведено, традиційне розуміння процедури проведення загальнодержавного референдуму не є єдино можливим для реалізації цієї форми безпосереднього народовладдя. Йдеться про можливість інформатизації такого процесу та впровадження електронної демократії. Позитивними моментами при застосуванні електронної демократії, виступають такі: спрощення процедури загальнодержавного референдуму; зменшення фінансових витрат на організацію та проведення загальнодержавного референдуму; зростання активності громадян щодо участі у державно-політичних процесах; зниження рівня впливу політичних сил на результат волевиявлення громадян України. Важливою перевагою застосування системи електронного голосування на референдумах є спрощення безпосередньої процедури волевиявлення для осіб з обмеженими можливостями. Також зазначений спосіб проведення референдного процесу дозволить пришвидшити підрахунок голосів та отримання результатів. Однак, при використанні електронного голосування виникають проблеми з ідентифікацією осіб, котрі здійснюють безпосереднє волевиявлення, а також із дотриманням принципу таємності. Поряд з цим, електронна демократія вже засвідчила свою ефективність у багатьох розвинених державах. При впровадженні системи електронного голосування варто застосовувати блокчейн. Це система, котра

вирішить питання захисту персональних даних та анонімності голосування на загальнодержавному референдумі.

Дисертація Равлюка А.Г. містить наукові положення, висновки, рекомендації, які характеризуються новизною, фундаментальністю, повнотою наукового обґрунтування та є цінними і з теоретичної, і з практичної точки зору. Елементи наукової новизни дисертаційної роботи здобувача, їх кількість, кваліфікаційні ознаки повністю відповідають нормативним вимогам.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність теми, встановлено зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів дослідження.

У розділі 1 «Теоретико-правові засади дослідження загальнодержавного референдуму» визначено референдумне право як окремий інститут конституційного права як сукупність суспільних відносин, що опосередковують здійснення та захист прав громадян на референдумі, а також процедуру реалізації цього права шляхом юридичного упорядкування соціально-політичних процесів, які сприяють прямому волевиявленню при вирішенні питань державних та місцевого значення.

Переважна більшість сучасних науковців пропонують вважати, що термін «референдум» як такий почав активно застосовуватись у XV столітті в аспекті виконання своїх функцій Сеймом у Швейцарії. З XX століття зазначений феномен як форма безпосереднього виявлення волі народу широко застосовується у ряді провідних зарубіжних країн. Поряд з цим, установча влада народу у кожній державі обмежується визначенням у конституційному законодавстві конкретною процедурою, предметом, строками проведення, тобто усіма тими показниками, які включає у себе референдний процес. Станом на сьогодні загальнодержавний референдум як форма безпосереднього вирішення

громадянами важливих питань національного масштабу широко застосовується у процесі державного будівництва ряду зарубіжних держав та зарекомендувала себе як ефективний інструмент здійснення державної влади в контексті ідеї народного суверенітету. Початок ХХ століття для розвитку української референдної демократії характеризується зовсім по-іншому, аніж у європейських державах у той же час. Так, серед іншого, можна стверджувати, що реальних інститутів прямого народовладдя належного рівня фактично не існувало. Так, законодавець у Конституції СРСР 1936 року взагалі не розглядав народ як суб'єкта установчої влади.

Заслуговує на увагу позиція, відповідно до якої загальнодержавний референдум є історично сформованою формою прямої демократії, котра є втіленням ідеї народного суверенітету та передбачає безпосереднє вираження установчої влади усього народу держави щодо вирішення питань загальнодержавного значення. До ознак загальнодержавного референдуму відносно такі: є історично сформованою формою прямої демократії; є вираженням установчої влади усього народу; є втіленням ідеї народного суверенітету; передбачає безпосереднє здійснення влади народом щодо вирішення питань загальнодержавного значення; у багатьох державах є однією із стадій внесення змін до конституції (Польща, Литва, Швеція).

У розділі 2 «Особливості міжнародно-правової регламентації та нормативного визначення процедури загальнодержавного референдуму у правових системах сучасних держав» визначено, що участь народу в управлінні державними справами є неможливою без вираження поглядів та переконань та тісно переплітається з таким правом. З іншого боку, вираження власної позиції громадян та суспільства у цілому часто знаходить своє відображення у рішеннях, котрі приймаються шляхом реалізації такої форми прямого народовладдя як загальнодержавний референдум. Активна участь народу у прийнятті важливих рішень державно-владного характеру, зацікавленість та обізнаність громадян з

проблемою, котра є предметом розгляду на загальнодержавному референдумі – все це сприяє розвитку правової держави та громадянського суспільства.

Ціннісного характеру набуває позиція дисертанта, відповідно до якої питання інформаційного суспільства насправді сьогодні є надважливим в аспекті забезпечення результативності референдумного процесу в Україні. Розвиток людського ресурсу у сфері права, ознайомлення із сучасними державно-політичними та суспільними проблемами та можливими альтернативними шляхами їх правового вирішення є неможливим без інформаційних технологій. Поряд з цим, активне використання інформаційних технологій у державному секторі повинне бути одним із фундаментальних, ключових напрямів діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в аспекті розбудови Української держави. Значення міжнародно-правових актів у сфері захисту персональних даних, доступу громадськості до інформації, захисту кіберпростору має важливе значення для розвитку електронної демократії, у тому числі в аспекті проведення загальнодержавного референдуму.

У розділі 3 «Конституційно-правові засади удосконалення процедури проведення загальнодержавного референдуму в Україні» встановлено, що після визнання неконституційним Закону України «Про всеукраїнський референдум» 26 квітня 2018 р., протягом декількох років жоден нормативний акт не охоплював повністю межі регулювання процедури референдуму. Проведення всеукраїнського референдуму регулювалось Конституцією України (нормативно-правовим актом найвищої юридичної сили), міжнародно-правовими актами, що були ратифіковані Верховною Радою, Законом України «Про центральну виборчу комісію», «Про державний реєстр виборців» та іншими законами України. Важливим документом, котрий визначає основні засади та параметри проведення загальнодержавного референдуму є Конституція України. Водночас, Конституція регулює питання всеукраїнського референдуму виключно в загальних поняттях та абстрактних рисах, не регламентує порядок

реалізації такого права громадян тощо. Згідно статті 69 Основного Закону Української держави, народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Розвиток інституту референдуму в Україні має безпосередній зв'язок із закладенням та формуванням демократичних начал у суспільстві. Особливості проведення загальнодержавного референдуму в Україні регулюються Основним Законом Української держави, зокрема: стаття 38 (закріплює право громадян брати участь у всеукраїнському референдумі); статті 72-74 (регламентують питання призначення всеукраїнського референдуму президентом та парламентом, а також проголошення за народною ініціативою; визначають перелік питань, котрі вирішуються виключно всеукраїнським референдумом, а також тих питань, з яких референдум не допускається); п.2. ч.1. статті 85, котра серед повноважень Верховної Ради України виокремлює призначення всеукраїнського референдуму з питань зміни території України; п. 6 ч. 1 статті 106, котра серед повноважень Президента України виділяє призначення загальнодержавного референдуму, якщо йдеться про внесення змін до Розділу I «Загальні засади», Розділу III «Вибори. Референдум» та Розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» (стаття 156); зазначене положення статті 106 передбачає, що саме президент проголошує референдум за законодавчою ініціативою. Інститут загальнодержавного референдуму в Україні регулюється, окрім Конституції, Законом України «Про Центральну виборчу комісію», Законом України «Про державний реєстр виборців», а також спеціальним профільним Законом України, котрий був прийнятий 26 січня 2021 року – «Про народовладдя через всеукраїнський референдум».

Важливе значення для науки конституційного права має думка, що проголошення референдуму за народною ініціативою, а також питання, котрі розглядаються у такий спосіб, певним чином дозволяють сформулювати уявлення не лише про наявні проблеми у державному та суспільному житті, але і виявити

ставлення осіб до чиновників, що перебувають при владі та здійснюють безпосередній вплив на формування державної політики.

Цілком погоджуємось із позицією дисертанта, що завданням органів державної влади є максимально можливе усунення усіх негативних факторів, але аж ніяк не розгляд питання про відмову від референдуму. Державна політика України повинна бути спрямована на розвиток інститутів безпосередньої демократії (у тому числі референдуму), та створення цілісного комплексу гарантій щодо їх належного функціонування. Право та реальна здатність громадян проводити референдум є показником безпосередньої реалізації суверенних прав народу. Істинне (справжнє) народовладдя можна виявити лише за наявності у народу реальних можливостей брати участь у здійсненні державної влади.

Дисертаційне дослідження завершується обґрунтованими, аргументованими, теоретично і практично цінними фундаментальними висновками, що впливають зі змісту дисертації.

Аналіз дисертаційної роботи свідчить, що дисертант досяг мети дослідження, дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Зауваження щодо дисертаційної роботи. Незважаючи на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Равлюка А.Г., варто виокремити певні дискусійні положення:

1. На стор. 163 дисертаційного дослідження здобувач зазначає: «Політичні сили в підтримку прийняття бажаного державно-правового рішення чи законопроекту можуть звести проблему до гасла. Виборці, у свою чергу, можуть проголосувати за рішення, дотримуючись слогану тої чи іншої політичної партії, або ж голосувати проти партії, котру не підтримують. Є і інша сторона медалі. Інколи бувають ситуації, коли політичні партії не повинні сліпо слідувати загальнонаціональним настроям, а натомість при необхідності робити «правильну справу замість простої». Виходячи зі змісту підрозділу 3.2.

«Конституційно-правові аспекти вдосконалення загальнодержавного референдного процесу України» вбачається за доцільне висловлення позиції дисертанта щодо дій, котрі необхідні для того, щоб референдум дійсно виступав як справжня (фактична) форма прямої демократії. Також пропонуємо відповісти на питання, які вимоги до ефективного застосування процедури референдуму пропонує здобувач.

2. Потребує уточнення позиція автора щодо доцільності застосування інституту загальнодержавного референдуму в Україні, зважаючи на виокремлені дисертантом позитивні та негативні аспекти зазначеного правового феномену.

3. У своєму дисертаційному дослідженні дисертант неодноразово зачіпає проблематику народного вето. На публічному захисті хотілося б почути резюмування здобувача щодо можливості застосування такої форми прямого народовладдя в Україні.

4. В контексті здійсненого здобувачем дослідження порядку організації та проведення референдумів у зарубіжних державах хотілося б почути позицію дисертанта щодо тенденцій розвитку електронної демократії на сучасному етапі розвитку правового життя Української держави.

Зазначені зауваження носять рекомендаційний характер та не впливають на високий фундаментальний рівень праці, поданої до захисту.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено в наукових статтях, що опубліковані у періодичних наукових фахових виданнях, тезах наукових доповідей та повідомлень на науково-практичних конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Виконане дисертаційне дослідження є актуальним, має наукову новизну та практичну цінність. Дисертаційна робота характеризується ґрунтовністю.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Равлюка Андрія Григоровича на тему «Конституційно-правові засади проведення загальнодержавного референдуму: порівняльно-аналітичне дослідження» виконана вперше, завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, котрі передбачають вирішення низки теоретичних та практичних питань, пов'язаних з розумінням сутності та змісту, особливостей законодавчої регламентації, порядку організації і проведення загальнодержавного референдуму в Україні та зарубіжних державах.

Вище викладене дає підстави вважати, що дисертація Равлюка Андрія Григоровича на тему «Конституційно-правові засади проведення загальнодержавного референдуму: порівняльно-аналітичне дослідження» за своїм змістом, науковими результатами, новизною відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам п. 10 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року №283), п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. №167.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Л.М. Дешко

Вісник опущено
24.11.2024р
Томова Великої ради
ДП 61.051.030
Учор. Буков Д.ІІ.

Після
Річка С
Нармуль
22.11

